

Viens no neatkarīgas valsts stūrakmeņiem ir tās centrālā banka, kuras pārziņā ir naudas emisija. Latvijas centrālā banka ir dažus gadus jaunāka par valsti, jo, 1. pasaules karā izpostīta, Latvija tikai pakāpeniski akumulēja resursus finanšu plūsmu patstāvīgai pārvaldīšanai un organizēšanai. Mazas nācijas un valsts pastāvēšana un izdzīvošana lielvaru ielenkumā vienmēr līdzinās brīnumam, bet tas ir cilvēku prāta un gribas, darbīguma un spīta radīts. Talantīgi un pašizliedzīgi cilvēki kara postījumus vērtā sakārtotā vidē ar tautsaimniecības nozarēm, kuru eksporta ienākumi ļāva veidot uzkrājumus un tādējādi stiprināt finansiālo patstāvību. Centrālās bankas izveidei izmantojot valsts kases funkcijas pildošo Valsts krāj- un kredītbanku, jaunā institūcija vienlaikus pārņēma komercbankas funkcijas un praksi, ka naudas emisijas tiesības 20. gs. 20. un 30. gados Latvijas Banka dalīja ar Finanšu ministriju. Tomēr tieši Latvijas Bankas glabātās zelta un ārvalstu valūtas rezerves nodrošināja lata segumu un 1929.–1933. gada krīzes vilņos ļāva saglabāt zelta standartu, to noturot pat ilgāk nekā Lielbritānija, Skandināvijas valstis un ASV.

Latvijas Banka šajā laikā bija tieša tautsaimniecības virzītāja, kreditējot lauksaimniekus, 20. gs. 30. gados balstot kredītiestādes un organizējot Ķeguma spēkstacijas būvdarbu finansēšanu. Vienlaikus tas nozīmēja ierobežotu centrālās bankas neatkarību, kas neļāva efektīvi regulēt naudas daudzumu apgrozībā un noteica politikas veidotāju spēcīgu ietekmi uz tās lēmumiem un darbību.

Tomēr tieši Latvijas Banka jau otrajā darbības dienā emitēja pirmās lata naudas zīmes, šajā nolūkā 500 Latvijas rubļu banknošu dizainu papildinot ar uzdruku "10 latu". Šo ārkārtas risinājumu nomainīja pārdomāta lata banknošu veidošanas politika, iedibinot tradīciju radīt skaistas un stabilas nacionālās valūtas tēlu. Lats kļuva par Latvijas neatkarības, stabilitātes un pārticības neatņemamu sastāvdaļu un simbolu, un tāds tas palika cilvēku apziņā un atmiņās gan trimdā, gan okupētajā Latvijā arī pēc 1940. gada.

Vairāku okupāciju maiņa 2. pasaules kara gados Latvijai nozīmēja valstiskās neatkarības, centrālās bankas un nacionālās valūtas zaudēšanu, bet padomju varas gadi – visu plānveida ekonomikas problēmu iepazīšanu, augošu ekonomisko atpalicību no citām Eiropas valstīm, ierobežotas naudas funkcijas un slēgtas robežas ne vien kapitāla plūsmām, bet arī padomju impērijas sagūstītajai tautai un radošajai domai. Dzīve aizdzēlts priekšskara deformēja cilvēku attiecības, vīdi un tautsaimniecību.

Tāpēc atmodas gadi un Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana nozīmēja nepieciešamību atcerēties daudzas aizmirstas lietas, mācīties no savām un citu kļūdām, apgūt visu to jauno, ko tehnoloģiju attīstība un globalizācija nesusi pasaulei. Valsti nācās atjaunot, vienlaikus jaunradot un pārņemot aktuālos politiskos, ekonomiskos un sociālos priekšstatus.

Šo pārdzīvojumu zelta maliņa bija iespēja izvairīties no tehnoloģiju attīstības starpposmiem un straujāk iepazīt un pieņemt visu jauno. Savukārt Latvijas Bankas vēsturiskā pieredze, papildināta ar Vācijas centrālās bankas aktuālajiem risinājumiem un Starptautiskā Valūtas fonda un Starptautisko norēķinu bankas atbalstu, diktēja vēlmi vairot nacionālās centrālās bankas neatkarību un veidot stipru un stabilu nacionālo valūtu. Tāpēc loģiska bija lata atjaunošana, kā tramplīnu izmantojot Latvijas rubli, lata kursa fiksēšana attiecībā pret SDR un kopš 2005. gada 1. janvāra noteiktā lata piesaiste eiro.

Latvijas Banka īsā laikā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas tapusi par institūciju ar plašu funkciju spektru, pilnvērtīgi darbojas Eiropas Centrālo banku sistēmā un ir gatava jauniem risinājumiem, lai nodrošinātu vienotās Eiropas valūtas ieviešanu un pavērtu jaunas valsts ekonomiskās attīstības iespējas.

Diskusija par to, cik mērķtiecīga ir Latvijas vēlme pievienoties eiro zonai un vai 2014. gads ir īstais brīdis eiro ieviešanai, noteikti turpināsies līdz pat Latvijas pilntiesīgai dalībai Ekonomikas un monetārajā savienībā. Ir daudz zinātniski pamatojamu

argumentu par labu eiro ieviešanai, un būtiski arī tie ekonomiskie argumenti, kurus aizvadītās krīzes gados jau pārbaudījušas eiro ieviešanās jaunās Eiropas Savienības dalībvalstis. Tā ir iespēja mazināt procentu maksājumus, nodrošinot augstākus kredītreitingus, un iespēja neierobežoti aizņemties no Eiropas Centrālās bankas. Kopumā tas nozīmē daudz lielāku stabilitāti un izaugsmes iespējas. Tādējādi arī centrālajai bankai ir lielākas iespējas virzībā uz galvenā mērķa – cenu stabilitātes – sasniegšanu.

Aizvadītā krīze Latvijai daudz ko iemācījusi. Pienācis laiks apliecināt, ka esam sapratuši krīzes cēloņus, esam apņēmības pilni nekad vairs šādas kļūdas nepieļaut un darīt visu, lai nodrošinātu Latvijas pilnvērtīgu un stabilu atgriešanos Eiropas stiprāko un attīstītāko valstu vidū. Latvijas pārstāvjiem kā līdzvērtīgiem partneriem jāsēž pie sarunu galda, ne tikai lemjot par mūsu valsts tautsaimniecības attīstībai svarīgiem jautājumiem, bet jāspēj savu pieredzi un zināšanas izmantot, veicinot visas Eiropas attīstību.

Tāpēc Raiņa vārdi par pastāvēšanas balstīšanu pārvērtībās ir kā maģiska formula gan tautsaimniecības, gan valsts centrālās bankas un arī nacionālās valūtas dinamikai. Euro zona kā mērķis nozīmē monetārās politikas kvalitatīvas pārmaiņas un lata nomaiņu ar eiro. Tomēr nepārprotamā saikne turpināsies arī simboliskā limeni, jo arī eiro nesīs savulaik Riharda Zariņa rokas veidoto un 500 latu banknotē un 5 latu monētā atkal atdzimušo zīmolu. Latvju jaunavas profils ir tēls, kas ilgu gadu kalpojis kā pieredzi savai valstij un tautai simbolizējoša emocionālā saikne.

Šo zīmi nes arī Latvijas Bankas un lata 90 gadu vēsturei veltītā grāmata. Tā veidota nolūkā gūt ieskatu par valsts centrālās bankas un nacionālās valūtas lomu tautsaimniecībā, par izmantotajām un zaudētajām iespējām, lai rastu pieredzi, kas varētu būt noderīga, un lai apkopotā veidā saglabātu Latvijas vēsturei būtisku informāciju.

Tas, ka Latvijas ekonomikas vēsturē ir daudz baltu vai daļēji aizpildītu lapu, bija iemesls organizēt konkursu un ieinteresēt pētniekus. Savukārt Latvijas Bankas vēsture ir tik maz pētīta un analizēta, ka nekritiski tiek daudzkārt citēti nedaudzie epizodiskie vērtējumi. Nepretendējot uz pilnīgu bagātīgā Latvijas Nacionālā arhīva materiālu aptvērumu un citu avotu sniegto datu analīzi, vienkopus likti darbi, kas secīgi caurlūko Latvijas tautsaimniecības un centrālās bankas vēsturi, tā veidojot pamatu turpmākiem pētījumiem. Dažādi ir rakstu autori, atšķirīgs arī viņu viedoklis un pētnieciskā un analītiskā darba stils. Vēsturnieku un ekonomistu izvēlētais dažādaus intelektuālās spriešanas stils – zināt daudz vai to, kas dižs, – veido spektru, kur ikvienam lasītājam atklāsies neiepazīti ekonomikas vēstures rakursi. Turklāt tas, ka valsts brīvība garantē mūsu katra personisko brīvību un mūsdienās vienīgais cenzūras aparāts ir sabiedrības attieksme, ļauj veidot daudzslāpānu aizvadīto gadu šķērsgriezumu.

Tā ir velte Latvijas sabiedrībai Latvijas Bankas un lata 90 gadu jubilejā un rosinājums neaizmirst un kritiski izvērtēt savas valsts vēstures lappuses, lai gūtu spēku, gudrību un prasmes jaunu sarežģītu uzdevumu risināšanai. Lai runā darbi!

Ilmārs Rimševičs
Latvijas Bankas prezidents

1922

MCMXXII

90

XC

2012

MMXII